

ETIOPIE A ROH AFRIKY

Etiopie patří - jak víme z předchozího textu - k centrům jedné z nejstarších civilizací na kontinentu a zároveň je místem, kde došlo k rozvoji zemědělské činnosti a domestikaci některých druhů plodin a zvířat. Díky vysoké nadmořské výšce byla také relativně chráněna před nebezpečím z venku. Oproti tomu Somálsko a Eritrea se na svém pobřeží setkávaly s mnoha cizími vlivy, především z arabského poloostrova, případně Persie a Indie.

Etiopie je starobylá země v severovýchodní Africe, v části, která se obvykle nazývá Roh Afriky, a to kvůli geografickému tvaru tohoto území. Roh Afriky se skládá z Etiopie, Somálska, Džibutska a Eritreji. Etiopie sousedí na západě se Súdánem, na severu a severovýchodě s Eritreou, krátkou hranici má na východě s Džibutskem a naopak dlouhou se Somálskem na jihu a jihovýchodě. Jižní hranice ji pak pojí s Keňou. Etiopie mnohdy splývá s názvem Habeš, odvozeným od kmene Habašat, jenž osídlil území Etiopie v předkřesťanské době.

Název Etiopie má řecký původ a znamená „zemi černých.“ Ve starověku však pod termín Etiopie patřilo veškeré africké území na jih od Egypta. První známé aplikování tohoto názvu vztahujícího se přímo k současné Etiopii pochází z řecké verze trojjazyčného nápisu aksumského panovníka Ezany, který přijal v první polovině 4. století křesťanství. Kniha *Kebre Negest* napsaná na počátku 14. století nejen spojila královskou dynastii s Domem Izraele, ale zároveň zpečetil identifikaci země s názvem Etiopie. Panovnický titul nadále zněl „Král králů Etiopie.“

Současná Etiopie je situovaná mezi 33° a 48° východní délkou a 3° a 15° severní šířky. Ačkoliv se nachází blízko rovníku, její podnebí není zdaleka tropické. Je to způsobeno poměrně vysokou nadmořskou výškou většiny území, neboť značnou část Etiopie vyplňuje náhorní plošina dosahující výšky přes 1500 metrů n.m. Proto je zde klima mnohem chladnější než by se mohlo vzhledem k zeměpisným šířkám zdát. Vysočiny jsou křížovány početnými říčními údolím a jsou rozděleny Zlomovým údolím (Rift Valley). Toto údolí je součástí širšího geologického útvaru jdoucího napříč Keňou a Tanzanií.

Údolí rozděluje Etiopii na dvě nerovnoměrné části. V té severní, velmi hornaté, se nachází i nejvyšší vrchol země Ras Dašan (4620 m n. m.). Menší část zahrnuje jihovýchodní provincie Bale, Harar, Arsi a Sidamo a snižuje se do nížin obývaných zejména Oromy a Somálci. S výjimkou jihozápadního výběžku země jsou etiopské vysočiny obklopeny takřka nepřerušovaným pásem nížin. Severní vysočina je charakteristická množstvím kopců a hor, často stolových, které se označují jako *amba*. Tyto stolové útvary hrály v minulosti mnohdy důležitou úlohu jako sídla kostelů, vězení či místa bitev. Často jsou pokryty pouze travou bez nějakých křovin či stromů, naopak, mezi jednotlivými *ambami* nalezneme obvykle zelené louky a bujnou vegetaci, což jen dokládá další z etiopských paradoxů.

Obecně Etiopané rozdělují topograficky svoji zemi na tři zóny: a) *dega* – spíše chladnější vysočina, kde se průměrné teploty pohybují okolo 16°C; b) *woyna dega* – přechodné území, kde žije většina usedlého obyvatelstva; c) *qolla* – horká údolí a planiny, která dosahují nejvyšších teplot a nacházejí se v pouštních podmínkách severní části Rift Valley. Byť se etiopie nalézá nedaleko rovníku, lze říci, že se značná část jejího území – především oblast vysočiny a vysokých hor – nachází v poměrně příjemné klimatické oblasti. Vysočiny vykazují po celý rok stabilní počasí bez významnějších výkyvů.

Etiopie je zavodňována čtyřmi základními říčními systémy. První se skládá z řek Takkaze (Atbara), Abbay (Modrý Nil) a Baro (Sobat). Všechny na západě ústí do Nilu. Nejznámější z těchto řek je jistě Modrý Nil, v arabštině nazývaný *Bahr al-azraq*, jehož pramenem je jezero Tana, respektive Malý Modrý Nil, jenž se vlévá do tohoto jezera. Pro mnoho badatelů a dobrodruhů se stal předmětem bádání a fantazie, až jej na konci 18. století

prozkoumal skotský cestovatel James Bruce. Toto místo bylo předmětem uctívání již od předkřesťanských dob, dnes je zde vystavěn kostel zasvěcený svatému Michaelovi. Mnoho obyvatel sem dnes chodí hledat léčivé prameny posvátných vod. Po Modrém Nilu je bezesporu nejdůležitější řekou Takkaze (Atbara), která pramení v centrální Etiopii, kterou opouští a po mohutném oblouku se vrací ze Súdánu zpět a vlévá se do jezera Tana.

Druhou skupinu řek tvoří Ganale (Juba) a Wabe Šabale a v Somálsku ústí do Indického oceánu. Řeka Gibe, ve své spodní části zvaná Omo, pramení v jihozápadních vysočinách a vlévá se do jezera Turkana na etiopsko-keňské hranici. Poslední významnou řekou je Awaš, která pramení západně od Adis Abeby a ztrácí se v písčité oblasti Rift Valley. V Rift Valley se také nachází etiopský řetězec jezer, z nichž nejvýznamnější jsou jezera Abbaya, Čamo a již zmiňované Turkana, dříve známé jako Rudolfovo jezero.

Z jezer je největší zmiňované jezero Tana na severozápadě země, nedaleko Gondaru a súdánských hranic. Jeho obvod připomíná tvar srdce. Na východ od jezera Tana nalezneme několik menších jezer, Ašangi, Hayq nebo Ardibbo. Jihozápad Etiopie skýtá také větší množství vodních ploch, mezi nimi jezero Turkana (Rudolfovo) jako nejvýznamnější, byť jen malá část patří Etiopii; mezi dalšími jmenujme jezera Zway v provincii Gurage, Langana, Šala, Awassa, Margherita či Stefanie.

Deště, které naplňují zmiňovaná jezera, přicházejí dvakrát ročně. Hlavní deště přicházejí mezi červnem a zářím, a toto deštivé období je známo jako *keramt*. Malé deště zvané *balg* se objevují obvykle mezi březnem a květnem, způsobují je monzunové větry vanoucí od Indického oceánu.

Keramt je hlavní zemědělská sezóna. Příjemné podmínky severní a centrální vysočiny umožnily pěstovat široké množství plodin. Nejvýznamnější je *tef* (*Eragrostis tef*), což je malá obilovina, která je v Etiopii původní. Používá se hlavně k výrobě etiopského chleba – *indžera* – který je hlavní složkou potravy většiny obyvatel. Jihoetiopským ekvivalentem tefu je kořenová plodina *enset* (*Ensete ventricosum*). Důležitou plodinou je *durra*, což je vlastně sorghum, respektive jeho odnož. Durra je rozšířená nejen v Etiopii, ale i v Indii a severní Africe. Nepotřebuje výraznou péči a proto je velmi populární. Mezi zeleninou převažuje paprika, cibule, česnek, rajčata, fazole, chřest, artyčoky, zelí či salát.

Stromy se v nížinách kvůli tropickému podnebí příliš nevyskytují, zatímco na vysočině lze vidět jakési ostrůvky stromů, spíše než lesy. Rozšířené jsou dva jehličnaté stromy připomínající jalovec – *zegba* a *ted*. Na konci 19. století nechal císař Minelik II. z Austrálie přivést rostliny eukalyptu, které potřeboval na stavbu nového hlavního města Addis Abeby, eukalyptus se rychle rozšířil a dnes je velmi oblíbeným stromem nejen v okolí hlavního města.

Mezi dalšími obvyklými stromy nalezneme akát (amharsky *grar*), zvláště v níže položených regionech je velmi oblíbeným, i proto, že se užívá k výrobě gumy; dále platany, datlovníky, divoké olivovníky nebo strom *koso*, jehož plodů obyvatelé Etiopie užívají k léčení proti tasemnicím. Pro Etiopii snad nejklassičtější plodinou je však káva, jejíž název je odvozen od regionu Kaffa. Káva je zároveň nejdůležitějším vývozním artiklem země.

Etiopané chovají řadu domácích zvířat, nejtypičtější krávy, chované pro maso i mléko. Kozy a ovce jsou neméně zastoupeny, stejně jako mula, kterých se tradičně užívá na nošení nákladů i k jízdě. Méně častým domácím zvířetem je naopak kůň. Z divoké zvěře se obzvláště v nížinách vyskytují krokodýli a sloni, zvláště jsou k vidění v údolí Sobat. Lvi a leopardi se nejčastěji vyskytují na etiopském jihozápadě, zatímco žirafy a zebry jsou stále vzácnější. Takřka typickým zvířetem Etiopie je hyena, která může být viděna, či lépe řečeno slyšena zvláště v nočních hodinách i v okolí Addis Abeby. Většina živočišných druhů se koncentruje spíše v nižších nadmořských výškách, jako gazely nebo paviáni, kteří představují pro úrodu značné nebezpečí.

Obyvatelstvo regionu

Při rekonstrukci dějin etiopských obyvatel, jejich původu a kultur, musíme spoléhat nejen na archeologické prameny, ale také na lingvistické analýzy a závěry. Právě na základě jazykové analýzy dospěli lingvisté k závěru, že první obyvatelé Etiopie – proto-Etiopané – žijící ve třetím tisíciletí př. n. l. hovořili jazyky odvozenými z jednotného, afroasijského základu. Tento prapůvodní jazyk má patrně své kořeny na východní Sahaře, předtím, než tento region začal vysychat. V padesátých letech se přišlo na to, že afroasijský jazyk byl předchůdcem pěti hlavních jazykových skupin: 1) berberské, 2) čadské, 3) kúšitské, 4) semitské a 6) staré egyptštiny. První důkladnou analýzu afrických jazyků, byť dnes již překonanou, uskutečnil v šedesátých letech Joseph Greenberg (1963). Někteří badatelé, jako Harold Fleming, navíc přišli s tvrzením, že těchto skupin může být šest, neboť západní skupina kúšitských jazyků vytvořila samostatnou skupinu, zvanou omotická, podle regionu řeky Omo.

Obyvatelé Etiopie ve třetím tisíciletí př. n. l. patřili k afro-mediterránnímu typu lidí, zřejmě již praktikovali základní formu zemědělství a chovu dobytka a hovořili jazyky třech větví afroasijské rodiny – semitskými, kúšitskými a omotickými. Dle D. Levina se proto-Etiopané začali dělit do jednotlivých skupin s odlišnými jazyky a kulturami, tak jak je známe dnes, okolo roku 2000 př. n. l. Šlo o proces, který v té či oné míře probíhal či probíhá až do současnosti. Na utváření dnešní etnické situace v Etiopii a Rohu Afriky měly výrazný vliv migrační vlny z několika směrů – súdánské národy ze západu, semitské z východu a středomořské ze severu. D. Levine předkládá pět fází vývoje etiopské populace, původ a dělení jednotlivých skupin obyvatel Etiopie bude pro větší přehlednost rozebrán v následujících podkapitolách o kúšitských, semitských, omotických a nilosaharských národech a etnikách.

Ve svém výkladu se držím klasického schématu dělení etiopské populace podle etnického klíče na základní, dříve zmíněné etnické skupiny. Alternativní výklad přednesl právě D. N. Levine ve svém díle *Greater Ethiopia – The Evolution of a multiethnic society* (1974). Pro úplnost výkladu bude nutné se o této klasifikaci alespoň stručně zmínit. Levinovo dělení obsahuje devět kategorií, konstituovaných na základě etnického, jazykového, náboženského i ekonomického klíče. 1) Severoeritrejská skupina se skládá z tuctu kmenů, které obývají trojúhelníkový výběžek Eritreji. Tyto kmeny se dnes hlásí k islámu a hovoří jazyky to-beďauiye a tigré. 2) Skupina agau, z nichž se většina živí plužním hospodářstvím, obývá část území Eritreji a etiopských provincií Begemdir, Wello a Godžam. Ve své většině se hlásí ke křesťanství. 3) Amharsko-tigrejská skupina je historickým nositelem etiopského ortodoxního křesťanství a šalamounské dynastie. Jsou to usedlí zemědělci praktikující plužní zemědělství. 4) Tzv. Islámské jádro je naopak tvořeno většinou pasteveckými etniky – Somálci, Saho a Afarové – a patřili vždy k rivalům předchozí skupiny. 5) Oromové tvoří v Levinově klasifikaci samostatnou skupinu. 6) Jezerní skupinou označuje národy obývající jezerní oblast na jihu Etiopie, mezi čelní představitele patří Gurage, Sidamo a Konso. 7) Sedmou skupinu tvoří omotické národy žijící podél řeky Omo. 8) Súdánské národy žijí rozestry podél etiopsko-súdánské hranice a kromě Nuerů se živí zemědělstvím. 9) Poslední skupinu v Levinově dělení tvoří etnika založená na kastovním systému. Jsou připojeny k hostitelským skupinám, jejichž jazyky hovoří a jimž poskytují specializované ekonomické a rituální služby.

Oromové

Oromové patří mezi početně významné národy nejen Rohu Afriky, ale i celého kontinentu. Jejich počet se odhaduje na 23 miliónů a tvoří tak zhruba padesát procent

populace Etiopie. Oromové patří mezi kúšitské národy a jejich jazyk *afaan oromo* tvoří součást východní větve kúšitských jazyků. Oromové byli po mnohá staletí známější pod jménem Galla, kterým je nazývali Amharové a toto jméno bylo později převzato evropskými cestovateli a badateli. Teprve v posledních desetiletích se i v literatuře převážilo jejich pravé jméno – Oromové.

Historii píše její vítězové, proto také amharské označení Galla vydrželo po tisíc let, aniž by se nad ním někdo skutečně zamyslel. Po mnohá staletí bylo pro Oromy připomínkou jejich ponižování ze strany amharsko-tigrajské vládnoucí elity. Pro Amhary bylo jméno Galla synonymem „nemilosrdného vraždění“, nebo prostě představovali vše, co bylo „pohanské, divoké, necivilizované, nekulturní, nepřátelské, otrocké nebo již ze své podstaty podřadné.“ Konotace slova *galla* a „necivilizovanosti“ provází řadu oficiálních amharských publikací či slovníků, přitom je jisté, že etiopští Oromové sami sebe nikdy takto nenazývali. Koneckonců i Yilma Dheressa, který pronikl vysoko do etiopských struktur jako žádný jiný Oromo, začíná historii svého lidu pro Oromy typickou větou: „oromský lid, který Amharové nazývají Galla.“ G. W. B. Huntingford uvádí, že název Oromo pochází od jména syna Omera z Ghelladu, který přišel do Afriky z Arábie a usadil se v Berbere; jiný význam připisovaný slovu *oromo* je „rasa“, „národ.“

V minulosti i v současnosti probíhaly a probíhají spory o původ Oromů. Etiopští panovníci, mniši a dvorní historikové často zpochybňovali jejich původ a označovali je jako migranty, kteří se přistěhovali do Etiopie v 15. a 16. století. Například dvorní historik Alaqa Taye zastával názor, že Oromové přišli ve 14. až 16. století z Asie a Madagaskaru. Jiní se zase domnívali, že ve stejném období překročili průliv Báb al-Mandab a šířili se západním směrem. Úvodní citace z Bahreyovi knihy „The History of Galla“ vystihuje přezíravý postoj amharské vládnoucí politiky vůči Amharům je více než ilustrativní: „Začal jsem psát historii Gallů (Oromů), abych objasnil počet kmenů, jejich ochotu zabíjet lidi a brutalitu jejich zvyků.“ Řada badatelů se dopouští unáhlené chyby, když posuzuje migraci Oromů v patnáctém a šestnáctém století jako brutální, krvavý sled vln, které zdevastovaly Etiopii na dlouhá desetiletí. Právě Bahrey či Haberland popisují oromskou „invazi“ do Etiopie jako neřízenou lavinu. Na druhé straně někteří, zvláště oromští autoři se snaží případnou brutalitu a konflikty, ke kterým docházelo mezi Oromy a jiným obyvatelstvem Etiopie, marginalizovat. Je však zcela nepochybné, že Oromové patřili mezi obyvatele Etiopie již v době před šestnáctým stoletím, což lze doložit na řadě příkladů. Eike Haberland se ve své monumentální knize domnívá, že původní domovinou Oromů je region Bali, zatímco některé oromské tradice hovoří o vzdálenější zemi, známé jako Fugug, místo zrození národa, které je dnes lokalizováno v regionu Arsi.

Richard Burton uvádí několik teorií o původu Oromů, které samozřejmě nazývá Galla. Některé názory údajně ukazují na jejich arabský původ z oblasti Mekky. Tito mekkánští Arabové se usadili v dávné době na západním břehu Rudého moře a jsou předchůdci dnešních Oromů. Jedna habešská teorie uvádí, že „Galla pocházejí z jedné jejich (habešské) princezny, která byla provdána za otroka ze země na jih od Gurage.“

G.W.B. Huntingford se domnívá, že původní domovinou Oromů je Somálsko, přičemž se odvolává na oromské tradice. Migrace Oromů musela začít nejméně ve 12. století, kdy dle arabského historika Yaqúta došlo k úplné islamizaci Somálska. H. S. Lewis zase uvádí, že kolem roku 1540 Oromové obsadili etiopský stát Bali a poté rychle obsadili Dawaro, Fatadžar, Ifat a Adal, ale neuvádí příčiny jejich migrace, o které se vedou, jak již bylo řečeno, spory.

Oromský nacionalismus vznikl jako reakce na etiopský kolonialismus. Důležitou roli pro oromské národní hnutí hrály skupinky intelektuálů, kteří vtiskli oromskému boji organizovanou formu a jednotné vedení. Oromští nacionalisté vyzdvihovali oromské demokratické tradice a kulturu, což sloužilo jako hlavní ideologický nástroj proti etiopskému

kolonialismu. Naopak, Etiopie se snažila řešit „oromskou otázku“, místo, aby se s tím snažila vypořádat demokraticky, vzhledem k tomu, že Oromové jsou v této zemi většinovou populací. Vzhledem k tomu, že Oromové a Amharové spolu soupeřili od 16. do 19. století, označuje je D. Levine za „historické antagonisty“. Tradice, které s sebou obě strany přinesly také v mnoha směrech ostře kontrastují. Zatímco amharský systém je hierarchický, oromský je egalitářský; zatímco u Amharů jsou náboženské a politické funkce oddělené, u Oromů jsou naopak sloučené. Zatímco historickým cílem Amharů bylo vybudování říše, oromové usilovali o zachování svých provincionálních tradic. Tomu napovídá i roztroušený a nejednotný odpor, který Oromové vedli vůči Etiopanům, byť byl ve druhé polovině 19. století již poněkud konsolidovanější než v minulosti. Názory odborníků na organizovanost oromského nacionalismu a otázky národního uvědomění se mnohdy rozcházejí. Zatímco H. S. Lewis uvádí, že základem pro oromské etnické hnutí jsou masy lidí žijící na venkově, jiní badatelé jsou toho názoru, že není a nebylo nějakého oromského národního vědomí, které by mohlo sjednotit národ v boji proti Etiopské dominanci. D. Levine taktéž nevidí existenci jednotné oromské identity.

Vznik a vzestup oromského nacionalismu přinesl Oromům novou naději na zlepšení jejich pozice uvnitř etiopského státu. Nástrojem nebo hlavním hnutím oromského nacionalismu byla Oromo Liberation Front (OLF). OLF, která započala své první vojenské akce roku 1973 v Hararghe, západní Oromii. Jejich hlavním cílem je politická svoboda vyjádřená v prohlášení vedení organizace: „právo na sebeurčení je nezadatelným právem našeho lidu ke splnění toho, co je naše fronta odhodlána prosazovat jako prioritu, tedy, že oromský lid a pouze oromský lid bude rozhodovat o své politické budoucnosti.“ Během 70. let rozšířila OLF své akce v Arsi a Bali a na počátku let osmdesátých pronikli i do regionu Wallaga. Svůj úspěch založili na sérii útoků na etiopské vojenské jednotky, kterým ukořistili zbraně a munici, potřebnou pro další útoky. Cílem OLF údajně nebyly jen zájmy samotných Oromů, ale i jiných etnik jsoucích pod nadvládou Amharsko-Tigrajské populace. Do boje OLF za osvobození Oromů zasáhla v nemalé míře také etiopsko-somálská válka v letech 1977-1978, která je označována za největší, kterou mezi sebou kdy vedly dva africké státy. Největší boje probíhali na území obývaných právě Oromy a Somálci. V této válce bojovala řada Oromů na straně Somálska v rámci WSLF (Western Somali Liberation Front), přičemž jejich postoj byl z větší části způsoben kroky etiopské vlády. Roku 1977 etiopské úřady odzbrojili oromské zemědělce a ozbrojili bývalé amharské velitele, kteří se vrátili na venkov. Oromské prosby, aby se mohli sami bránit nebyly vyslyšeny. Výsledkem bylo, že se tisíce dobrovolníků přidávalo na stranu WSLF nebo SALF a to v závislosti na tom, odkud přišli. Ti Oromové, kteří přišli bojovat za osvobození oromských území byli trpce zklamáni, když WSLF vyvěsila vlajku somálské republiky na osvobozených oromských územích. Rozhořčení mělo za následek boje uvnitř WSLF a obrácení Oromů proti somálské frontě. Jediným výrazným prvkem angažování OLF v rámci bojů bylo snad jen získání značného množství zbraní od obou bojujících stran.

Somálci

Somálci jsou jazykově příbuzní s Oromy. Somálci dnes obývají nejen samotné Somálsko, ale početné skupiny se nacházejí také v Etiopii, Džibutsku a Keni. Ve své většině u nich převládá pastevecký způsob života. Sir Richard Burton označuje Somálce za Oromy (Galla) semitizované a islamizované opakovanými vlnami imigrantů z Arábie. Burtonova kniha *First Footsteps in East Africa or, An Exploration of Harar* nás informuje o původu a dávné historii Somálců. Staré rodokmeny Somálců jsou „Dirr, Ajdur, Darud a podle některých Hawiya. Dirr a Ajdur, o nichž není jistě nic známo kromě jména, jsou předchůdci severních Somálců, kmenů Ísa, Gadabursi, Išak a Bursuk.“ Kmen Hawiya je velmi starého původu,

„nazývají všechny Somálce kromě sebe Hašiya.“ Označuje je za velmi mocný kmen obývající oblast Midžartejn.

Afarové

Afarové se dostali do kontaktu s křesťanskou říší za vlády Amdy Siyona, když si museli vybrat mezi ním a vládcem Ifatu Emírem Sabr ad-Dínem II. Následující boje jsou popsány v císařské kronice, která vrhá částečné světlo na vládu Afarů, jejich způsob vedení boje a bojeschopnost. Afarové žili ve značné vzdálenosti od etiopské říše a proto byli zpravidla uchráněni náboženských konfliktů, kterými byl ovlivňován jižnější sultanát Ifat. Narušení přišlo roku 1329, kdy císař Amda Siyon podnikl výpravu nížin obývaných muslimy. Když císař zaútočil na Adal, rozhodli se přidat se na stranu Ifatu.

Agau

Národy Agau je konglomerátem několika skupin – Kimant, Felašové nebo Awņi; jazyky agau tvoří samostatnou podskupinu kúšitských jazyků. Většina Agauů se živí plužním zemědělstvím a žijí v Eritreji a několika etiopských provinciích – Wello, Begemdir a Godžam. Zatímco Kimant a Awņi si ponechali svá kúšitská náboženství, ostatní skupiny byly semitizovány a vyznávají buď křesťanství, islám, nebo v případě Felašů judaismus. Felašům bude věnována pozornost v rámci kapitoly o náboženství. Z historického hlediska hráli důležitou úlohu ve 12. a 13. století, kdy se jedna z jejich dynastií ujala vlády nad Etiopií pod jménem Zagwe. Období dynastie Zagwe patří k výrazným etapám dějin Etiopie nejen kvůli tomu, že byla přerušena vlada šalamounské dynastie, ale hlavně vstoupila do dějin díky stavbě jedenácti chrámů Lalibela pojmenovaných podle panovníka, který je nechal vystavět.

Felašové-vyznavači judaismu

Felašové tvořili v dějinách Etiopie natolik specifickou komunitu, že si zaslouží větší pozornost. Felašové, nebo etiopští Židé, byli konstituováni na náboženském základě, spíše než etnickém, proto o nich bude řeč právě v této kapitole. Název Felašové je amharského původu a znamená „zbavení kořenů,“ nebo „cizinci-nájezdníci.“ V době, kdy do Etiopie přišlo křesťanství (4. století), existoval zde již po dobu tisíc let judaismus. Jeho prvními nositeli byli Židé, kteří přišli z oblasti Blízkého východu do Afriky, první významnou židovskou enklávou byla Elefantina, ostrov na Nilu, kam přišli Židé v 6. – 5. století př. n. l. Sami sebe nazývají Bete Israel (Dům Izraele), ale nejistota ohledně jejich původu bránila jejich snahám za uznání jako část komunity Izraele. Ani samotní Felašové, ani řada odborníků se neshodnou v otázce jejich původu. Jak je možné, že se v takto odlehle části světa ocitla a udržela židovská komunita, která za tisíce let nedoznala mnoha změn? Za počátky existence Felašů je nutné se vydat na počátek prvního tisíciletí př. n. l. do Izreale za vlády krále Šalamouna. Příjezd královny ze Sáby do Izraele je zaznamenán ve Starém zákoně (1 Kr 10: 1-13), zde uvedené zmínky však neřeší vztah krále s královnou, neboť ten je pro pozdější formování etiopské legitimacy nejdůležitější. Setkání královny s králem Šalamounem je počátečním a ústředním aspektem etiopské Knihy Králů (Kibre nigest), která legitimizuje moc šalamounské dynastie na etiopském trůnu a spojuje tak své dějiny s dějinami Izraele. Nebudeme se zde zabývat kauzou setkání královny Makedy (jak je v knize Kibre nigest nazývána) s králem Šalamounem, ale pokusíme se nalézt odpověď na původ Felašů, která zřejmě s tímto obdobím bezprostředně souvisí. Důležité je, že dle Kibre nigest se ze setkání obou Šalamouna s Makedou zrodil syn Menilek I., který svého pravého otce navštívil později v Jeruzalémě. S tohoto spojení Etiopie s Izraelem vzniká jedna z verzí o původu Felašů, která praví, že

pocházejí z Jeruzalémské „šlechty“, která doprovázela Menileka při návratu do své země. Jiné hypotézy hovoří o potomcích židovských vojáků, kteří ve starověku tvořili posádky vojenských pevností na jihu Egypta. Jiné teorie míní, že Felašové jsou pozůstatkem populace, která v minulosti konvertovala k judaismu.

Felašové tvoří etnicky jeden kmen z etnické rodiny Agau. Až do devadesátých let dvacátého století obývali okolí jezera Tana a oblast Simienských hor, kde vytvořili vlastní království. Za vlády aksumského království hráli výraznou roli při povstání kmenů Agau, které vedla židovská královna Judith. Nejranější zmínkou o Felaších je však záznam Eldada al-Dáního z devátého století, jehož jméno jej spojuje s kmenem Dan. Psal o ztracených kmenech Izraele a tvrdil, že kmen Dan odešel z Izraele do země Kúš, tedy do Etiopie, kde založil nezávislé království známé i v Bibli pod názvem Chavílu, bohaté na zlato. (Gn 2: 11-12) Ve dvanáctém století vypověděl španělský židovský obchodník a cestovatel, že v zemi naproti Jemenu žijí „Židé, kteří nejsou nikomu podřízeni a mají města a pevnosti na vrcholcích hor.“

Paradoxní situace pro Felaše nastala v polovině osmdesátých let, kdy vzhledem k obrovskému hladomoru byl marxistický režim nucen požádat svět o humanitární pomoc. Na konci 70. let již do Izraele přesídlilo asi osm tisíc lidí, ale největší přesídlovací akce přišli v polovině 80. a na počátku 90. let. Od 18. listopadu 1984 do 5. ledna 1985 bylo během Operace Mojžíš přesídleno do Izraele dalších osm tisíc lidí. Nicméně akce nedopadla podle očekávání, neboť arabské země vyvíjeli tlak na Súdán, který sloužil jako mezistanice, aby tuto operaci přerušil. Dalších 15 tisíc Felašů čekajících na opuštění země tak muselo zůstat v Etiopii. V roce 1985 došlo za podpory tehdejšího viceprezidenta USA George Bushe staršího k Operaci Jozue, na které se finančně podílely bohaté americké židovské rodiny. Během této akce bylo přepraveno asi osm set lidí. Další snahy o deportaci narážely na nevoli Mengistova režimu.

V osmdesátých letech emigrovalo, respektive bylo přesídleno asi 16 tisíc Felašů do Izraele. Do poloviny 90. let přibývalo dalších 20 tisíc. Za pomoci American Association for Ethiopian Jewry zanechali své domovy na venkově a přesunuli se do Addis Abeby. Nejprve bylo prvním imigrantům umožněno vycestovat v malých skupinách. Poté, během 36-ti hodinové operaci 24 až 25 května 1991 bylo za dramatických okolností letecky přepraveno do Izraele dalších 14 tisíc lidí. Tato událost nesla krycí jméno „Operace Šalamoun.“ V dalších měsících bylo přepraveno několik tisíc lidí a roku 1992 již Izrael registroval 45 tisíc Felašů na svém území.

Ve svých nových domovech se etiopští židé pozvolna museli vzdát svých původních návyků, aby se adaptovali na nové prostředí, a dnes není pochyb o tom, že tato svébytná, přes dva tisíce let stará kultura, pomalu zaniká.

Dasanečové

Dasanečové obývají území na severním břehu jezera Turkana. Dodnes si zachovali svůj socio-politický a kulturní řád, i díky tomu, že po dlouhá staletí neměli žádný kontakt s centrem Etiopie. Ještě ve druhé polovině 20. století byla jedinou známkou „kontaktu“ s Amhary síť vojenských pevností na jejich území, ale mezi nimi a vojáky nedocházelo k žádným přímým kontaktům. K prvním kontaktům s obyvateli severní Etiopie došlo až na konci 19. století, kdy se na jejich území dostali skupiny lovců. Tito lovci jsou Dasaneči připomínáni jako Šubatari a se svými hostiteli vytvořili poměrně harmonický vztah. O několik let později, roku 1898, přišli do oblasti severně od jezera Turkana vojáci Menelika II. a jejich vztah k Dasanečům byl naprosto opačný, než předchozí zmiňovaný. Vojáci narušili Dasanečům jejich obživu, když zajímali a odváděli jejich dobytek. Přítomnost vojáků zde

byla krátká a na několik let nebylo na dolním toku řeky Omo žádné oficiální zastoupení Etiopie.

Gumuz

Jako i u jiných etnik, i zde existuje množství variant názvů, Gumus, Gumz, Gimz, Gumzawi, Djumus, Guniz, či také Gunza. Etnikum Gumuz obývá především oblast Matakka na západě provincie Godžam. Většina z nich žije v Etiopii, ale malé skupinky se pohybují také na území Súdánu. Dle tradic kmene Awiya z etnika Agau, měli Gumuzové problémy s lidem Sidama, nazývanými Gongga nebo Šinaša. Je také zaznamenáno, že Šinaša donutili Gumuzu pod hrozbou způsobení hrozivého deště či sucha platit tribut ve formě obilí, masa a medu.

Pod tlakem oromské migrace v 16. století se území etnika Gumuz značně zmenšilo. Roku 1587 přijel si císař Sarsa Dengel podrobil kmen Šenkella, což mohli být také Gumuz. Šenkella se objevují v různých dobách v habešských nápisech již od 15. století. První zmínka je v písni na počest císaře Yešaqaovi (1412 – 1427), ve kterém jsou nespecifikovaní Šenkella zmiňováni v souvislosti s placením tributu.

Dle své tradice přišli Gumuzové z východu. Jejich rozptýlení směrem k severu je následkem válek proti Amharům, Felašům či Agauům. Gumuzové se věnují, stejně jako řada jiných etnik v oblasti Dar Fung pěstování obilí, zeleniny, sezamu a tabáku, ale zároveň vlastní i stáda dobytka, ovcí a koz. Dříve údajně chovali i prasata, ale patrně pod vlivem islámu od jejich chovu upustili. Přestože chovají domácí zvířata, jejich hlavní potravou je zelenina a sezamové placky. Pijí velké množství nápojů *merissa* a *tej*. Ženy obvykle nosí tykvové vázy na ramenech zavěšené na příčném břevnu. Tento způsob přepravy je obvyklý také u etnik Berta a Watawit.

Tsamajové

Tsamajové žijí v rovinatých oblastech okolo řeky Woito (v tsamajštině Dullayko) v administrativním okresku Bana-tsamay woreda. Tsamajové žijí v celkem šestnácti vesnicích rozestých na území cca 5000 km². jakýmsi centrem Tsamajů je městečko Woito, jehož rozvoj je spojen zejména s bavlnářskou farmou Birale Cotton Company. Zde ale není zaměstnán žádný Tsamaj. Hlavní ekonomickou činností Tsamajů je chov dobytka. Život se rozvíjí okolo sociálních a kulturních hodnot spojených s dobytkem. Běžně se chovají také slepice a velmi rozšířené jsou včelí úly, jež jsou umístěny na stromech.

Tsamajové dělí své území na *dawle* – nížina a *aško* – vysočina. Většina Tsamajů ale žije v nížinných oblastech. Půda je velmi vyprahlá a závisí na období dešťů, těch se ale mnohdy nedostává. Tsamajové se kromě chovu dobytka věnují i zemědělské činnosti, nejrozšířenější je kultivace kukuřice.

Situace mezi Tsamaji a sousedními populacemi Hamarů, Banna, Arbore, Konso či Gawwada je nyní poklidná, nebyvalo tomu ale tak vždy. V minulosti docházelo ke střetům zejména mezi Tsamaji a Konso a mezi Tsamaji a Hamar. K napětí docházelo i mezi Tsamaji a Maale. S výjimkou Maale se vztahy s okolními populacemi zlepšily a rozvinuly i díky vzájemnému obchodu.

Tsamajština patří mezi východokúšitské jazyky, má velký vliv na jazyk ongota. Tsamajové jsou také jedinými, kteří s etnikem Ongota rozvinuli dobré vztahy, které se projevují v jazykové i kulturní asimilaci. Tsamajové se dělí do sedmi klanů, které se liší vlastními tradicemi ohledně původu. Členové klanu, kteří patří ke stejné generaci se chápou jako bratři a sestry, tudíž mezi nimi nemůže dojít ke sňatku. Děti oslovují jménem *abba* – otec a *ayya* – matka, všechny dospělé osoby klanu, které mají děti.

Zásadním momentem v životě jedince je iniciační rituál *gore*. Chlapec se stává *tsamatakko* – mužem, a dívka *tsamatte* – ženou. Každá svatba musí být nejprve projednána s rodinou nevěsty, ti mají poslední slovo. Za ženu musí muž složit věno, které obvykle činí 18-20 krav. Předmanželský pohlavní styk je povolen a zpravidla k němu dochází při tanečních slavnostech, jichž se mohou zúčastnit ženatí muži, ale vdané ženy nikoliv. Tsamajové vykonávají dvojí pohřební rituál, první se koná brzy po smrti jedince, druhý, zvaný *gilo*, se koná cca 10 let po smrti a kostra mrtvého je pohřbena na jiném místě. Tsamajové uctívají Boha – Wako, který komunikuje s lidmi skrze hlavní spirituální postavu – *bogolko*. Wako ovlivňuje životy lidí, ale není stvořitelem. Tsamajové věří, že v dávných dobách se mužská a ženská hvězda – *takkaditto* a *hezgitte* – setkaly a stvořily svět.

Ongota

Ongota patří mezi minoritní etnické skupiny jihozápadní Etiopie, žijící v údolí řeky Woyto. Ta tvoří nárazníkové pásmo mezi dvěma většími etniky Tsamay a Konso. Tyto pastevecké populace se jí vyhýbají vzhledem k vyššímu výskytu malárie. Počet Ongota se dnes odhaduje na cca 70 osob, z nichž pouze 6 hovoří původním jazykem ongota, ostatní přejímají tsamajštinu, Tsamajové jsou zároveň jediným etnikem, se kterým se Ongota stýkají, žení a vdávají.

Výzkumy prováděli v 90. letech italští afrikanisté Mauro Tosco a Graziano Savà. O nejvýznamnější pokus klasifikace jazyka Ongota se pokusil Harold Fleming, který se domnívá, že jde o další větev afroasijských jazyků (vedle staré egyptštiny, semitských, kúšitských, omotických, berberských a čadských jazyků). Pokud by se tuto teorii podařilo potvrdit, jednalo by se na poli afroasijské lingvistiky o nejvýznamnější přínos od počátku 60. let, kdy byla potvrzena existence samostatné větve omotické.

Hamarové

Hamarové tvoří asi dvacetitřicet tisícovou populaci obývající rovinatou oblast na západním okraji vyschlého jezera Čew Bahir. Na tomto území se usadili poměrně nedávno. Jejich mytologie hovoří o dvou předcích, kteří se rozhodli žít na dvou vrcholcích hor, tradice říká, že byli prvními, kdo začali používat oheň a dali vzniknout hamarskému rodu tím, jak světlo ohně připoutávalo okolní populace, které se přicházely podívat na tuto událost. Tato mytologie by částečně korespondovala se skutečností v tom smyslu, že Hamarové jsou jakýmsi výsledkem migrací různých společností, které se usazovaly v okolí jezera Čew Bahir. Hamarské hospodářství je založeno na chovu koz; podobně jako u jiných pasteveckých společností musí i hamarský mladík v rámci iniciačního rituálu vykonat „skok na býka,“ aby se stal dospělým.

Konso

Konso jsou velmi početnou skupinou zemědělců, žijících na jižním okraji etiopské vysočiny v místech, kde již tato vysočina sestupuje do Great Rift Valley. Konso prosluli nejen svou sofistikovanou zemědělskou činností, ale i řemeslnou zručností. Tkaní a zpracování kovů je mužskou záležitostí, zatímco ženy zpracovávají kůži a věnují se hrnčířství. Konso rozvinuli systémy terasovitých polí, která se však v období dešťů nacházejí v ohrožení v důsledku eroze půdy. Zemědělství je stále převážně kopaničářské, základním nástrojem je motyka, nejčastější plodinou je ječmen, pšenice a kukuřice, méně bavlna. V minulosti měli Konso problémy s Tsamaji, vzhledem k tomu, že se stále posouvají do nížin a zabírají tak původně půdu určenou k pastevecké činnosti Tsamajů. Konso vybudovali taktéž charakteristický systém vesnic, které jsou ohrazeny kamennou hradbou.

Borana

Borana jsou proslulí pastevcí migrující na rozsáhlých územích mezi Etiopií a Keňou. Vzhledem k současné politické situaci v Etiopii není vhodné navštěvovat některá odlehlá území Borana, zejména kvůli latentnímu konfliktu mezi Borana a sousedními Guji. Tato pohraniční oblast je také doménou Oromo Liberation Front, která pašuje z Keni zbraně a jiné zboží. Posledních letech dramaticky stouply nacionalistické tendence, což se výrazně projevilo i ve vztahu k cizincům, které provází nedůvěra a odměření, natolik odlišná od oblasti Tsamjů, Ongota a Banna. Na území Borana se nacházejí proslulé „zpívající jeskyně“, vyhloubené do skal, kde je vybudovaný náročný systém schodů, vodu se pak náročným způsobem vynáší ven. Největším bohatstvím Borana jsou tradičně stáda krav.

Banna

Banna žijí v kopcovité oblasti sousedící s Tsamaji při cestě z Woito do Jinky, správním centrem Banna je městečko Key Afer. Banna se věnují v převážné většině agropastevectví. Mytologicky jsou spojeni se sousedními Ari (Jinka), s nimiž mají přátelské styky.

SÚDÁN A ČAD

Moderní republiky Súdán a Čad pojí podobná historická a etnická zkušenost, Súdán se také někdy říká „most mezi civilizacemi,“ pojící převážně arabskou severní Afriku se subsaharskou, „černou“ Afrikou. V obou zemích platí, že sever obývají převážně arabské či arabizované populace, zatímco na jihu žijí obyvatelé vyznávající křesťanství či různé formy nativních náboženství.

Bedžové

Bedžové žijí v Súdánu, jižním Egyptě a severní Eritreji, jedná se o kúšitský národ s velmi dlouhou tradicí, v následujících řádcích si stručně ukážeme vnitřní dělení Bedžů na jednotlivé socio-politické či kmenové jednotky.

Mezi Bedži tradičně rozlišujeme mezi pět kmenových konfederací, Ababda, Amar'ar, Beni Amer, Bišarin a Hadendowa. Většina kmenů stále hovoří jazykem *to-bed'aukiye*, ale arabizovaní Ababdové již přijali arabštinu, naopak eritrejský kmen Beni Amer hovoří jazykem tigré. Bedžové jsou svými sousedy vnímáni jako schopní obchodníci a pastevcí. Bedžové udržují monopol na trzích *suq al dahab*, *suq al zariba*, *suq al haddad*, *suq al džilit* a *suq al nisa* v Kassale, což jsou místa prodeje kožených výrobků, dobytka, velbloudů či šperků a kde ženy Bedžů vyrábí a prodávají košíky, ruksaky a další domácí potřeby. V politické rovině pak prosluli jako zpravidla opoziční představitelé súdánské politické scény, jejich postavení však není možné přehlížet, neboť tvoří početně velmi významnou jednotku, která se navíc hlásí k islámu, tudíž se zde vytváří nikoliv nevýznamná protiváha súdánské vlády.

Dělení Bedžů na různé menší jednotky – *qabila*, *badana*, *omodiya*, *diwab*, *hissa*, *ferig*, nebo *ailat* poněkud komplikuje evropské vnímání Bedžů jako „etnika“ nebo „národa“ v tom smyslu, že Bedžové cítí nejprve loajalitu ke svému kmeni, rodu, rodině a poté k nadkmenové jednotce – Bedža. Socio-politické vazby jsou zde silně provázány s ekonomickou sférou počínaje nejširší jednotkou – *qabila* – a konče nejmenší, rodinnou jednotkou – *ailat*.

Demografické studie nemáme příliš k dispozici, neboť žádné oficiální statistiky nebyly v dohledné době vykonány. Údaje o počtech obyvatel ve zkoumané oblasti se tudíž liší. Je

třeba srovnávat několik zdrojů, které máme k dispozici z posledních desetiletí. Této kapitole si nejprve stručně charakterizujeme hlavní kmeny Bedžů, prostor bude věnován důležitým otázkám ekonomickým, kde především pastevectví založené na chovu velbloudů a dobytka tvoří ústřední téma společnosti a dějin Bedžů. Součástí této kapitoly budou otázky spojené s příbuzenskými vztahy a v neposlední řadě kulturou Bedžů a to jak materiální, tak duchovní, opírající se zejména o bohatou orální tradici.

Kmen Amar'ar se v literatuře netěší takovému zájmu jako např. Beni Amer či Hadendowa, nicméně pokusme se jej ve stručnosti charakterizovat. Amar'arové obývají přímořské území okolo přístavu Port Sudan a dále západně až k řece Wádí Oko. Migrace do města a jeho okolí přinesla do jejich způsobu života mnoho změn. Od roku 1931, kdy se Bedžové a Amar'arové zvláště začali stěhovat do města, stali se v Port Sudanu takřka většinou. Dnes se jejich počet odhaduje asi na 400,000. Amar'ar znamená „synové Amara.“ Kmen Amar'ar si udržuje znalost svého původního jazyka to-beďaiiye, a stejně jako většina Bedžů se hlásí k islámu. Amar'arové tvoří tradičně skupinu přístavních dělníků, řidičů a dopravců. Sara Pantuliano upozorňuje na skutečnost, že Bedžové přistěhovavší se do Port Sudanu žijí v podmínkách značné chudoby, zapříčiněné mj. i nejistými pracovními příležitostmi, které jim nevytvářejí relevantní alternativu jejich tradičního nomádského způsobu života. Pro všechny Bedži, kteří se přesunuli do měst, je příznačné, že se stále označují za pastevece, i když již žádná stáda nevlastní. Dobytek pro ně zůstává důležitým ve smyslu kulturním i ekonomickém.

Kmen Ababda obývá území okolo jižních hranic Egypta a částečně zasahuje do severovýchodního Súdánu. Nejčastěji obývají území okolo města Asuánu. Některé skupiny žijí okolo Džebel Hamáta a v místech, která více vyhovují zemědělství, než pastevectví. V Súdánu se některé sekce Ababda nacházejí u Šendy a dokonce i jižně od Chartúmu. Dnes jeho příslušníci patří k arabizovaným obyvatelům Egypta a jsou zcela integrováni a zapojeni do egyptského státního zřízení, což je v tomto směru odlišuje od ostatních Bedžů. Zemědělství je posledních dvě stě let hlavní obživou Ababdů, čímž se výrazně lišili a liší od ostatních Bedžů. zemědělství je povinností mužů, byť se na něm mnohdy podílí i starší ženy, nikdy však ženy mladé. Muži se také starají o stavbu budov a vodní systémy, jako je *šaduf* nebo *saqija*. Nejčastějšími plodinami Ababdů jsou bavlna, cukrová třtina, kukuřice, durra, pšenice, sezam a různé druhy ovoce a zeleniny. Z domácí zvěře lze nalézt v usedlostech Ababdů drůbež, ovce a kozy. Dospělí se pak starají o velbloudy, kteří jsou tradičně u Bedžů zásadním dopravním prostředkem. Na velbloudech také objíždí týdenní trhy v různých usedlostech či městech a prodávají své výrobky.

Na pobřeží Rudého moře žije klan rybářů, Kirajdzáb, označovaný za pravé Ababdy. Mezi jednotlivými skupinami je také odlišný pohled na původ Ababdů. Někteří jej odvozují od Zubajra al-Awwána (druha Mohammedova), súdánští Ababdové vedou jejich rodovou linii k Salmanovi, Arabovi z kmene Banu Hilál. Tradiční legendy hovoří o tom, že Ababdové přišli do Egypta s armádou Amr ibn al-Áse, mísili se s místní berberskou populací a Bedži, ale legend o původu je nespočet, je tedy těžké některé z nich věřit. Arabský dialekt přijal mnoho slov z jazyka Bedžů, někteří badatelé srovnávají dialekt Ababdů s arabštinou mluvenou ve městě San'a v Jemenu. Nejvýznamnějšími skupinami v Súdánu jsou Fukará a Milajkáb, které dle tradice přišly do Súdánu za vlády Fundžského sultanátu, aby hlídali karavanní cesty mezi Egyptem a Súdánem. Nejvýznamnější egyptskou sekcí Ababdů je Aššabáb.

V každé vesnici Ababdů se nachází mešita, která slouží také jako veřejné shromaždiště a zásobárna vody. Dalším veřejným místem pro Ababdy je *kheima* (v arabštině znamená „stan“), sídlo medžlisu (vesnické rady). Nejdená se o stan v pravém slova smyslu, dnes jsou tyto budovy stavěny z jílovitých cihel, ale název *kheima* se zachoval. Výdaje na stavbu takové budovy jsou zpravidla podporovány celou komunitou.

Kmen Beni Amer se skládá, z mnoha frakcí, jejich počet se odhaduje asi na čtyřicet. Carlo Conti Rossini uvádí, že Beni Amer odvozují svůj původ od rodu Belou, který měl vůdčí postavení mezi různorodými frakcemi v oblastech Atbara, Setit a Barka. Za zakladatele je považován Amer Kunnu. V současné době žije většina populace kmene Beni Amer na jih od Tokaru a Khor Baraka, značná část jich žije v severní Eritreji, v příhraničních oblastech se Súdánem v polopouštních podmínkách. V Eritreji žijí rozseti v menších usedlostech po západní nížině směrem k řekám Gaš a Setit.

Beni Amer se v zásadě dělí na dvě jazykové skupiny, jedna hovoří jazykem tigré, druhá užívá to-bedaiiye. Nabtab jsou považováni za dvojjazyčnou skupinu. Někteří badatelé soudí, že nadále převažuje, nebo pokračuje rozšiřování jazyka tigré na úkor to-bedaiiye. Palmisano rozděluje Beni Amer dle sociálních kritérií na dvě skupiny: *hadárib* – poddaní a *nabtab* – aristokracie, přičemž nepoužívá slovo kasta. Vztah *hadárib* a *nabtab* je založen na institucionalizovaném vztahu mezi klientem a patronem. Ekonomika Beni Amer je založena na chovu dobytka, spíše než na zemědělství, kterým se zabývá pouze několik usedlých skupin v jihozápadní Eritreji. Všechny diwaby Beni Amer chovají velbloudy, jen některé - Ad Ibrahim – chovají spíše kozy než velbloudy a dobytek. Diwaby, vlastníci dobytek putují spíše severně, směrem do Súdánu, zatímco chovatelé dobytka migrují jižněji. Beni Amer obchodují s ostatními kmeny Bedžů během jejich sezónních přesunů. Usedlým obyvatelům prodávají mléko a máslo, ale také maso. Veškerá ekonomika Beni Amer je založena na vztazích mezi *hadárib* a *nabtab*, které vytvářejí strukturu vzájemných povinností, v rámci kterých *hadárib* platí tribut a nabízejí své služby, zatímco *nabtab* poskytují ochranu a přinášejí dary ve vybraných situacích. Jiné zdroje posuzují jejich vzájemný vztah více jednostranně zaměřený, *hadárib* platí tribut jednou ročně a přinášejí dary příslušníkům *nabtab*. Siegfried Frederick Nadel uvádí, že politická jednota Beni Amer je velmi slabá, přisuzuje ji nomádkému způsobu života.

Kmen Bišarin obývá východní oblasti nubijské pouště a region severně od Red Sea Hills, v oblastech Gwineb Atbai, Tamarab a Atbara. Jejich teritorium se tak rozprostírá okolo egyptské hranice k atbarskému údolí. Původní oblast, kde žili Bišarinové, se nacházela okolo Džabal Elba. Přítomnost Bišarinů je také doložena již od 19. století v okolí Asuánu. Alfred von Kremer je shledává znalými arabského jazyka, se kterým se dostávali do kontaktu v rámci karavanního obchodu. Za hlavní útočiště Bišarinů považuje horu Orba. Jejich takřka jediné vlastnictví, kromě velbloudů, je dle Alfreda von Kremera štít, kopí a meč. K jejich bojovnosti dodává: „*Bišarinové jsou divocí a nezkratní.*“ Arabštinu dnes mnoho Bišarinů přijalo jako svůj hlavní jazyk, zvláště klany Hamedorab a Karm Omram, které byli začleněny do badanatu Ababda.

Dnes nejpočetnější socio-politickou jednotkou Bedžů jsou Hadendowa, obývající území tří správních celků – Sinkat, Haiya a Dérudeb, silně zasažené hladomorem v polovině osmdesátých let. Dodnes zůstávají zřejmě nejvíce nomádkým kmenem, i když v údolí řeky Gaš dochází k soustavnému usazování obyvatel. Jméno Hadendowa znamená „lidé z Hadatu“ nebo také „lví lidé.“ Jedná se o jméno odvozené z mytologie kmene, která vypovídá o předkovi jménem barakwin, jehož otec se jmenoval Hadab a měl přezdívku „lev.“ Barakwin měl sedm synů, ti vytvořili základ pozdějšího kmene Hadendowa.

Kmen Hadendowa doznal určitých změn po vytvoření železnice vedoucí z Chartúmu do oblasti Red Sea Hills, hlavně v regionu Sinkat, kde došlo ke změně obživy v tom směru, že se zde živí chovem drůbeže. Důležitost vody v oblasti se prokázala na přelomu 19. a 20. století. Kdy se Hadendowa pokusili převzít kontrolu nad Kassalou. Ta byla hlavní lokalitou, kde docházelo k usazování a která si nárokovala „monopol“ na vodu.

Existují domněnky, že se kmen Hadendowa vyvinul do současné podoby asi okolo roku 1600, ale tato teze není doložena nějakou věrohodnou studií. Orville Boyd Jenkins dokládá, že kmen Hadendowa obývá kromě Súdánu i některé oblasti Eritreje, kde tvoří asi 2%

obyvatel. Pohyb některých skupin kmene Hadendowa do Eritreje datuje Andrew Paul do počátku 40. let 20. století, kdy zvláště sekce Gemilab, tradiční ochránci hranic, začala podnikat výpady do teritoria kmene Beni Amer. Výsledkem bylo, že se někteří z Beni Amerů uchýlili do těžko přístupných hor a začali podnikat nájezdy do příhraničních oblastí.

Hlavní ekonomickou roli v hospodářství kmene Hadendowa hraje chov ovcí a koz, samozřejmostí je chov velbloudů a dobytka v úrodném údolí delty řeky Gaš. Ovce jsou chovány pro maso, které Hadendowa konzumují nebo prodávají během slavností. Chov dobytka v posledních desetiletích posílil na významu, zvláště v jižních oblastech, jejich maso se prodává na trzích v Port Sudanu, Kassale a Aromě. Pasení a dojení je výsadou mužů, ženám jsou tyto činnosti zakázány. V deltě řeky Gaš došlo za poslední století k obrovským změnám, které přiměli některé sekce Hadendowa k usedlému způsobu života orientovanému na zemědělství, především na pěstování plodin jako je durra, bavlna, banány, grapefruity apod.

Berti

Dle orálních tradic Berti se nachází jejich původní domovina v Tagabo Hills v severním Dárfúru. Původně hovořili vlastním jazykem blízkým jazyku zagháwa. Dnes již přijali arabštinu jako mateřský jazyk. Berti žijí na náhorní plošině ve výšce od dvou do tří tisíc metrů nad mořem a na rozdíl od většiny svých sousedů jsou usedlými zemědělci, kteří žijí v malých vesnicích.

Základem je kopaničářské zemědělství a nejdůležitějšími potravinami jsou proso a sorghum. Druhým elementem je chov dobytka, koz, ovcí a oslů. Tradičním doplňkem je také sběr divoce rostoucí gummy arabské. Berti nejsou soběstační v produkci potravin a závisejí na lokálních trzích. Obchodníci s dobytkem pravidelně navštěvují Berti a kupují od nich převážně kozy a ovce.

Tradiční politický systém Berti je centralizovaný a pyramidový s hlavním náčelníkem stojícím na vrcholu společnosti. Jemu podřízeni byli náčelníci – *omda* – kteří předsedali jednotlivým *omodiya*. Úřad nejvyššího náčelníka byl zrušen súdánskou vládou a Berti jsou dnes spravováni skrze vesnickou hierarchii a regionální sbory v severním Dárfúru. Institut *omda* byl zachován. Jím podřízeni jsou šejkové, vůdci rodových teritorií, kteří jsou zodpovědní za sběr daní. Jako většina obyvatel severního Súdánu jsou i Berti muslimové, kteří následují Málíkiho školu. Některé skupiny Berti jsou stoupenci súfijského bratrstva *tidžánija*.

Buduma

Buduma patří ke starobylým obyvatelům některých ostrovů na Čadském jezeře, sami sebe nazývají Yedina. Slovo „Buduma“ je původu Kánembu a znamená „tráva“ či „pastvina“. Yedina se nazývají proto, že věří, že jsou potomky jakéhosi Yeda, jehož původ je nejistý. Jedna hypotéza předpokládá fulbské kořeny, druhá a pravděpodobnější spojuje Yeda s civilizací Sao. Tato tradice hovoří o jakémsi Ngaltekkhovi, synu otroka, který se usadil na písčných dunách v oblasti Baga-Sola se svými dvěma syny, Nganaiem a Yedem. Nganai jednoho dne svou rodinu opustil a vydal se do Jemenu, Yed se domníval, že jeho bratr zahynul a ujal se jeho manželky. Nganai se ale vrátil a Yed se dobral na ostrov Tagel. Dostal se mezi lid Sao, kteří jej přivítali a Yed se zde oženil s místní dívkou, se kterou se poté odebral na ostrov Kuma. Odtud tedy pocházejí dnešní Buduma.

Buduma tvoří společnost čítající zhruba 50 tisíc, z nichž naprostá většina žije v dnešním Čadu. Několik málo tisíc jich žije na území dnešní Nigérie a Nigeru. Po staletí žili Buduma mimo jakoukoliv kontrolu centrální vlády. Politickou autoritou byl volený náčelník –

katchella – na ostrovech zvaný *kella*. Zhruba po roce 1910 se Buduma přiklonili k islámu. Předtím byly vyznavači boha Kumani, zakladatele světa. Kumani žil jen několik metrů nad zemí, proto se věřilo, že není dobrá tlouci obilí pomocí tradičních dlouhých palicí, aby nebyl Kumani náhodou zasažen.

Dedžu

Dedžu obývají území západního Súdánu a východního Čadu a patří k nativním obyvatelům regionu. Stejně jako v případě mnoha jiným etnik je i jejich původ opředen mnoha mýty a teorie se různí. Dedžu v Čadu sami sebe nazývají Dedžu Sila a ti v Súdánu Dedžu Ferne nebo také Fininga. V arabštině se pak nazývají Beke. Bezmákla 90 procent Dedžu jsou zemědělci, žijící v malých usedlostech ve vyprahlých kopcovitých krajinách, kde je základní obživou pěstování prosa a sorgha. Jako doplněk slouží sběr divokých plodin a ovoce.

Dedžu jsou rozděleni do kmenů a patrilineárních klanů, přičemž každý kmen byl řízen sultánem. Od patnáctého století přijali islám, přičemž podoba islámu je jako v mnoha jiných afrických společnostech přizpůsobena místním historickým podmínkám a projevuje se různými synkretickými podobami.

Fongoro

Fongoro žijí na súdánsko-čadské hranici a nazývají se také Gelege. Fúrové je nazývají Kole. Území Fongoro se nazývá Dar Fongoro. Čadské území Dar Fongoro je velice nehostinné vzhledem k výskytu mouchy tse-tse, nedostatku vodních zdrojů a takřka naprosté absenci služeb. Zemědělství je omezeno na kultivaci sorgha a lov a sběr. Nejdůležitějším produktem je tak med, sušené ryby a palmové listy. Dar Fongoro bylo kritické hraniční území mezi Araby a Fúry, kteří přeměnili území v loviště otroků. Jejich historicky nižší status a ztráta sociální organizace zapříčinili jejich asimilaci do širší fúrské skupiny. Dnes patří jazyk fongoro mezi vyhynulé.

Fundžové

Fundžové v dnešním Súdánu jsou potomky Fundžského sultanátu, jehož existence se klade do období 1504-1821. Království v Sennáru bylo založeno, dle slov Johna Spencera Trimminghama, „černými jezdci, kteří se patrně spojili s původními obyvateli Džezíry, které Fundžové nazývali Hamádž, proti pronikajícím arabským kmenům a získali nad oběma převahu.“ Prvním fundžským králem byl Amára Dunkás (1504 – 1534), který, dle některých soudů, přijal islám spíše z politických důvodů. Roku 1517 totiž turecký sultán Selím I. dobyl Egypt a vyslal expedici do Núbie, založil zde některé stanice, čímž ohrožoval nezávislost Bedžů a Etiopie. Amára jej považoval za hrozbu pro svůj vlastní stát, a proto zaslal sultánovi nótu, v níž svůj protějšek ujišťoval o tom, že on i jeho poddaní jsou pravověrnými vyznavači islámu. Jako důkaz mu zaslal genealogický přehled vykreslený as-Samarkandím, který stojí za většinou fiktivních geneologií Súdánu. As-Samarkandí tak „prokázal,“ že Fundžové odvozují svůj původ od Ummájovců. Fundžové podporovali muslimské učence v tom, aby přicházeli do Súdánu hlásat islám, což se skutečně stalo. V šestnáctém století dochází k rozšíření islámu zejména v oblasti Džezíry a podél Nilu. Fundžové za časů největšího rozkvětu ovládali území, rozkládající se od třetího kataraktu až k Fazoghli na Modrém Nilu a od Kordofánu k Rudému moři.

Fundžská nadvláda skončila v době, kdy nastoupil Muhammad Alí Likailik Kamtúr (zemřel 1776), původem Hamádž. Kmen Abdulláb tehdy získal politickou nezávislost na Sennáru, ale sféra jeho vlivu zůstala omezena i díky růstu moci kmene Šajkíja. Šajkíja byl nomádský kmen, jenž Ibn Selím al-Assuání označuje za podskupinu Bedžů. V sedmáctém století byli poddanými kmen Abdulláb, ale roku 1690 šejk kmene Šajkíja, Usmán wád Hamád, porazil soupeře a vymohl tak svému kmeni nezávislost.

V 15. a 16. století se znovu objevuje v pramenech Hadáriba jako kmen nomádských pastevců, kteří hráli důležitou úlohu v obchodě mezi Rudým mořem a údolím Nilu. Zřejmě byli úzce spojeni s kmenem Abdallab, vládnoucím v Alwě. Z dřívějších pramenů se zdá, že Hadáriba byli rozšíření na území severních Bedžů již za časů Ibn Hawkala, který o nich informuje ve smyslu, že se jedná o „*chovatele dobytka a nomády. Jejich území, včetně toho, které je zavodňováno dešti a obděláváno a které slouží jako pastviny, se rovná délce dvouměsíční cesty, zatímco jeho šíře je ohraničena Nilem a mořem... jsou Muslimové pouze jménem. Hovoří jazykem společným všem Bedžům; jsou negramotní; někteří mají vlastní jazyk.*“ Dnes termín Hadárib nebo Hadáriba odkazuje na štědrou a pohostinnou osobu, tedy osobu, naplňující základní hodnoty Bedžů. Jiné, populární teorie odvozují původ slova Hadáriba od Hadarma, obyvatel země Hadramaut. Po příchodu do Súdánu se údajně asimilovali a přijali jazyk Bedžů, jejich zvyky a náboženství, což v té době byla dle Andrew Paula „*vlažná podoba křesťanství.*“

Dnes se pod názvem Hadárib označuje sociální skupina poddaných z kmene Beni Amer, souvislost se zmíněným kmenem Hadáriba není jasná. Všechny uvedené teze kritizoval Andrzej Zaborski, který považuje jméno Hadáriba (Hadarab) za pravé jméno Bedžů, nemající nic společného se zemí Hadramaut. Etymologicky se zdá slovo Hadarab být odvozeno od hadāri v jazyce tigré a ge'ez, znamená „být usazen, přebývat, žít.“ Dalším možným výkladem je odvození Hadarab od slova hadā – „být šejk“ a slova ar – „synové,“ což ve výsledku znamená „šejkovi synové.“ Pádová koncovka –ab se navíc objevuje nejen ve slově Hadarab, ale i v názvu přístavu Aidhab.

Sjednocení značného území pod fundžskou správou mělo značný vliv na šíření islámu. Navíc od šestnáctého století pronikali do oblasti Turci, kteří toužili po ovládnutí přímořského regionu a Rohu Afriky, což by pro ně mělo strategický vojenský a obchodní význam. V roce 1557 okupovali Massawu a také Arkiko v Eritreji. V roce 1633 byla jejich posádka v Massawě poražena a musela z města odtáhnout. Jako zástupce Osmanské říše zde byl zvolen místní vůdce Bedžů. Zatímco Fundžové postupně ovládli území okolo Nilu až po třetí katarakt, území severně od něj bylo v rukou loupeživých velmožů nazývaných *makkové*, kteří dohlíželi na říční poplatky z hradů okolo řeky.

Fundžové konvertovali k islámu a v rámci ztotožnění se s arabskou kulturou přijali i jejich původ. K tomu je vedly důvody i ryze pragmatické, jednak si chtěli získat prestiž mezi ostatními muslimy a také chtěli zvýšit svou morální autoritu nad arabskými poddanými. Fundžové si nakonec za své předky vybrali Ummájovce. Rok 1821 znamená další etapu v dějinách regionu. Muhammad Ali obsazuje Súdán, údajně měl být zainteresován v minerálních zdrojích země.

Fúrové

Fúrové jsou největší skupinou v súdánském Dárfúru, jejichž počet se dohaduje asi na 750 tisíc. Fúrové byli kdysi vládci dárfúrského sultanátu, jehož moc skončila až britskou okupací roku 1916 a Dárfúr byl začleněn do Súdánu jako jedna z jeho provincií. Fúrové obývají zejména horské oblasti Džebel Marra a Džebel Si. Různé skupiny Fúrů se od sebe liší jinými orálními tradicemi. Dnes jsou Fúrové muslimové, vzhledem k napjaté situaci v Dárfúru se ale jejich životní podmínky i počet snížily.

Problematika Dárfúru

Dárfúr byl proslaven v posledních letech zejména díky pokračující krizi, označované někdy jako „největší humanitární katastrofa současnosti.“ Mediálně není identita hlavních účastníků krize příliš zřetelná. Několikatisícové bandy *džandžawid* jsou označovány za hlavní viníky situace. Slovo pochází z arabského *džundi* – voják a *džawád* – kůň. Chartúmská vláda dosud odmítala tvrzení, že by jakkoliv podporovala tyto bojůvky, byť je zřejmě, že jsou dotovány právě z centra. V případě Dárfúru rozhodně nejde o konflikt náboženský; tento pojem se do současného kontextu přenáší z období války mezi tzv. arabsko-islámským severem a tzv. animisticko-křesťanským jihem. Společnosti Dárfúru jsou ale již dávno islamizovány, byť jednak s nestejnou intenzitou a jednak vyznávají různé podoby islámu. Problémem není ani jazyková arabizace a asimilace, neboť zde většina obyvatel arabštinu ovládá přinejmenším jako svůj druhý jazyk. Dnešní situaci vyhotil boj o živobytí v krajně chudé zemi, devastované postupující desertifikací. Zde srážky různých populací – Fúru s kmenem Salámát (podobně jako v Kordofánu srážky baqqárských Mesríja s Nuery a Dinky) – přerostly v systematické zničující boje mezi zemědělci a pastevcí. Nejčastěji útočí *džandžawid* na Fúry, Masalít a Zagháwa ve snaze získat přístup k omezeným vodním zdrojům a pastvinám.

Etnická členitost Čadu

Čad se nachází v centrální části severní Afriky a se Súdánem jej spojuje zřetelná etnická a kulturně-historická linie, která zjednodušeně rozděluje obě země na islámský sever a křesťanský, či animistický jih, byť se islám v Čadu těší možná ještě větší podpoře než v sousedním Súdánu. Islám se zde nejvíce rozšířil díky francouzské koloniální správě jako hnutí odporu. Křesťané tvoří asi čtvrtinu obyvatel této země. V Čadu žije údajně až 200 etnických skupin. Společnosti severního Čadu jsou primárně pastevcí, nebo semi-nomádští agropastevcí. Nejvýznamnější jsou Tebu a Daza. Čadští Arabové se dělí na řadu podskupin, dle původu – Džuhajna, Hassuna a Awlad Sulayman. Mába jsou jednou z největších nearabských muslimských skupin v Čadu. Jejich počet je dnes asi 200 tisíc, část z nich žije v súdánských uprchlických táborech. Jih Čadu obývají většinou zemědělci, z nichž nejpočetnější jsou Sara, tvořící asi čtvrtinu čadské populace. Čad nebyl nikdy etnicky a jazykově homogenní zemí, což se odrazilo v jeho moderních dějinách, které jsou poznamenány obdobím občanských a mezistátních konfliktů, tak i kolonialismem. Francouzi upřednostňovali jižanské kmeny nad severními a tento model pokračoval i po získání nezávislosti. Vzájemné resentimenty vedly k občanské válce v letech 1965-1993, do které se aktivně zapojila také sousední Libye. Dnes je vláda založena na relativně rovném přístupu k politickým pozicím. Mába jsou jednou z největších nearabských muslimských skupin v Čadu. Jejich počet je dnes asi 200 tisíc, část z nich žije v súdánských uprchlických táborech.

Nuerové a Dinkové

Obě dvě skupiny jsou označovány tak, jak se samy neoznačují. Slovo „Nuer“ pochází z jazyka dinka, zatímco Nuerové sami sebe nazývají Naath, což v překladu znamená „Lidé.“ To je asi nejrozšířenější etnický název po celém světě. Nuerové nazývají Dinky slovem Jaang, odvozeným od Jieng, jak se sami označují Dinkové. V sg. však mají ob skupiny pro sebe stejný název – Raan (osoba). Obě skupiny se dělí na řadu podskupin. Evans-Pritchard odhalil u řady nuerských kmenů původ z Dinka, ty přejímaly řadu kulturních zvyků Nuerů a postupně se asimilovaly.